

Периодот од септември 1974 до септември 1979 година ѝ го посветив на дополнителната настава со македонските деца. Не ја знам нивната точна бројка, но од Руен и од Париз, мислам дека имав околу 250-300 ученици.

требаше да се бара одобрение, што беше во надлежност на нашата Амбасада во Париз. Немав табла, па на сидот закачив голема хартија и на неа ги пишував нашите букви. Настојував преку сличностите и разликите во македонското и во француското писмо да им олеснам на учениците и тие што полесно да го совладаат нашето писмо. Тие деца, повеќето родени таму, одлично го владееја францускиот јазик, а многу помалку го знаеја македонскиот говорен јазик. Тоа е резултат на фактот што децата беа на училиште од 8 речиси до 17 часот и многу малку време им остануваше за слушање или за зборување на мајчиниот јазик. Освен наставата, по повод некои празници организирав и приредби, на кои пред родителите и гостите настапуваа учениците. Како сега да ги гледам родителите на тие ученици: озарени лица од радост што нивните деца рецитираат на мајчин јазик, очи полни со солзи од среќа што таму некаде, 3.000 км далеку од Радожда и од Струга, од устата на своите чеда го

Разговорот го водеше:
Жаклина МИТЕВСКА

☀ Госпоѓо Божинова, на нашата јавност сте ѝ познати со Вашите трудови како истражувач на македонското народно творештво, македонскиот јазик, но во еден подалечен период и како личност која ја организираше и изведуваше дополнителната настава по македонски јазик во Париз и во Руен, Франција. Како заминавте таму?

БОЖИНОВА: Во Скопје, каде што сум и родена, завршив учителска школа, а на факултетот завршив Историја на литературите на СФРЈ и македонски јазик. Магистерски студии по компаративна литература завршив на белградскиот Универзитет во октомври 1973 година. Француската Влада, за 1973-1974 година, ми додели стипендија за усовршување на францускиот јазик и за компаративна литература на универзитетот Сорбона во Париз. Непосредно пред заминувањето бев повикана кај нашите соодветни органи, кои ме информираа дека Македонците кои живеат во Руен бараат, преку тогашната амбасада, една седмично да им доаѓа наставник кој ќе држи дополнителна настава по мајчин јазик. Го прифатив предлогот. Во Париз се сместив во студентскиот град, пет дена ми беа исполнети со обврските како стипендист: часови, семинари, предавања, мои излагања. Сè она што беше поврзано со дополнителната настава во Руен се реализираше преку нашата Амбасада. Секоја сабота, рано во темни зо-

НАРОД БЕЗ ЈАЗИК ЈАЗИК БЕЗ НАРОД

ри, почнуваше мојот долг пат со метро, воз, автобус, на релација Париз-Руен-предградие Кантле, каде што беа нашите Македонци и нивните деца. Тука ја одржував наставата, а потоа по истиот долг пат, 350 километри во двата правца, во доцните ноќни часови се враќав во Париз. Тоа беше исцрпувачки и многу тешко. Инаку, во Париз, во далечната 1973 година, веќе беше почната дополнителната настава на српскохрватски јазик за поголемиот број југословенски деца. За македонските немаше ништо.

Во Руен, во предградието Кантле, ме пречека група Македонци, главно, од Радожда и Мали Влај, вредни неимари, многу свесни луѓе, и нивните триесетина деца на возраст од 6 до 14 години. Децата посетуваа редовно француско училиште, а во саботите доаѓаа на настава по македонски јазик, национална историја и географија, односно на она што се нарекува дополнителна настава. Почетокот беше многу трновит: речиси една година не можевме да добиеме просторија во училиштето (претходно во него била подметната бомба), па наставата ја одржував во сутеренските простории на една црква. Се разбира, за сè

слушаат милозвучниот македонски збор, кој одамна и сами го слушале од нивните родители. Работев со букварите и со читанките кои ги барав и ги добивав од Скопје. Првото македонско одделение ја заврши првата година во учебната 1973-1974 година во предградието Кантле на Руен.

☀ Нешто повеќе за потрагата по македонските деца во француската метропола...

БОЖИНОВА: Извршувајќи ја работата во Руен, имав должност да присуствувам на седниците на стручниот колегиум на наставниците при Амбасадата во Париз. Таму се запознав со петнаесетина колеги и колешки, кои реализираа дополнителна настава на српскохрватски јазик во Париз и во некои други места. За мене беше сосема нормално да се заинтересирам дали и колку Македонци има во Париз, и што е со нивните деца. Потрагата по првите 15 деца (потребни за формирање на едно одделение) ја привршив во јуни 1974 година и бевме подготвени за старт во септември. Во месеците на потрага по

првите ученици доживеав разни нешта. Кога еден Македонец ќе ме одведеше кај некој друг тогаш следуваа детални испрашувања: која сум, зошто сум дошла кај нив, кој ме испратил, некои сакаа да го видат мојот пасош, други доагаа во студентскиот дом, прашуваа по кои книги децата ќе учат, зошто го работам ова, кој ќе ме плаќа, дали учењето на македонскиот јазик ќе претставува посебна тешкотија за детето во француското школо, што имам завршено, како сум дошла во Париз итн. Им одговарав на сè и настојував да ги поврзам со Македонците од Руен.

☀️ Како потоа ја усогласивте наставата во Руен и во Париз и колку време работевте на тоа? Со што се карактеризира тој период?

БОЖИНОВА: Мојот студиски престој завршуваше и јас добив договор за работа од Скопје. Периодот од септември 1974 до септември 1979 година

Кантле, преспивав во Руен, а во недела држев уште четири часа со новото одделение во Девил. Попладнето се враќав во Париз. Во Париз држев настава во среда, во едно француско школо, во кое, покрај мене, настава на српскохрватски јазик држеа и неколку колеги. Весниците, радиото, а потоа и телевизијата перманентно информираа за оваа настава. Многу новинари доагаа и ги снимаа учениците. Во мај 1979 година дојде екипа од нашата телевизија, која не само што ги снимаше учениците, туку направи и повеќе емисии со Македонците од Париз и од Руен. Матицата на иселениците, со тогашниот секретар господинот Трајан Бавтировски, беше неуморна со своите активности. Со насмевка и широко срце, тој во хотелот "Бисер" во Калишта организираше безброј летни средби на Македонците. Кинотеката ми позајмуваше филмови. Така, се сеќавам, како со насмевка и со восхит ме гледаа македонските патници во авионот за Париз кога ги носев ролните од филмот

донските ора и песни, а во огромната преполна сала беа домаќините Французи и голем број Македонци од Руен, Париз и од други места. Во Руен има едно големо француско фолклорно друштво, кое повеќе од 30 години го води брачниот пар Кристин и Жибер. Тие повеќе пати присуствувале и кај нас на семинари за македонски ора, и на репертоарот на тоа друштво се наоѓаат сите македонски изворни ора. Би ја издвоила мојата посета во 1975 година, кога гледав како Кристин ги учи само машките играорци да го играат "Тешкото". Нивните активности се реализираат до денешен ден.

Совладувањето на пропишаниот наставен материјал за учениците претставува голема тешкотија, како за наставникот, така и за децата. Се работи во комбинирани одделенија, обично од прво до четврто, или од петто до осмо и обично секое одделение има по четири часа седмично. Нивниот говорен македонски јазик е многу сиромашен, многу

НЕ Е НАРОД - НЕ Е ЈАЗИК

ОДДЕЛЕНИЈАТА ВО РУЕН (КАНТЛЕ), ВО ЈУНИ 1975 ГОДИНА

и го посветив на дополнителната настава со македонските деца. Во Кантле (Руен), од септември 1974 година добивме на користење просторија во училиштето. Бројот на учениците се зголеми и во другиот крај на градот, во предградието Девил каде што отворивме и ново одделение. Така, во саботите држев осум часови настава во

"Македонска крвава свадба". Успеав, во таа далечна 1975 година, да обезбедам соодветен кинопроектор и филмот го прикажавме во училишната сала во Кантле. Тоа беше своевиден подвиг. На оваа проекција, покрај учениците и нивните родители, во Руен со триесетина автомобили дојдоа и учениците и родителите од Париз. Она што јас го гледав на нивните лица никој не може да го опише. Тоа беше психолошки изблик на националниот идентитет, кој во прилики кога е потиснат, како што е привремената работа во друга земја, доаѓа до посебен израз. Тука се и солзите, горчината за петвековното ропство, тука е и револтот, немоќта и сè она што човек го потиснува во себе. Родителите им велеа на децата: "Еве, ова е нашата историја, гледајте убаво, така живееле вашите прадедовци и прабаби!" По извесно време, на ист начин го прикажавме и филмот "Солунските атентатори". Покрај наставата имаше и други активности. Во 1976 година, на моја иницијатива, градот Руен прифати да му биде домаќин на нашиот реномиран фолклорен ансамбл "Кочо Рацин". На големата сцена се играа и се пееја маке-

зборови не знаат. Потоа, постои проблем како детето да го мотивирате да учи и во сабота, додека неговите другари си играат. За учениците во Париз постоеја посебни дополнителни тешкотии со транспортот. Родителот во Париз треба да ја остави својата работа и со автобус и метро, по 1,5-2 часа возење да го донесе детето на настава. Додека таа трае родителот треба некаде да го мине времето, потоа да дојде, да го земе детето, и повторно долго возење до дома. А како тоа го издржува едно седум-осумгодишно дете, само тоа си знае. Бидејќи наставата во Руен ја проширивме и ја поставивме на здрави нозе, во 1977 година од Македонија испратија посебен наставник.

☀️ Благодарение на Вашите настојувања македонскиот јазик беше ставен во француската матура...

БОЖИНОВА: Во јуни 1975 година првото македонско одделение ја заврши првата година. За септември подготвуваше ново одделение, со нови ученици од различни делови на Париз и предградијата. Имав сознанија дека има значи-

ПРВОТО ОДДЕЛЕНИЕ ВО ПАРИЗ ВО ЈУНИ 1975 ГОДИНА

телен број Македонци. Исто така, ми беше познато дека на француската матура, како трет странски јазик може да се избере српскохрватскиот. Затоа на стручните колегиуми на наставниците ја иницирав постапката за законската можност македонскиот јазик да се стави во онаа група јазици (арапски, шпански, португалски, српскохрватски и други), за да може матурантот да го избере нашиот јазик како трет јазик на матурата. Тоа беше долга, но успешна процедура. Требаеше да се применат и да се исполнат сите параметри за целисходноста на тоа барање. Амбасадата даде поддршка, која понатаму беше водена од француските надлежни органи и македонскиот јазик беше ставен на француската матура, и колку што јас знам, сè уште постои. Тоа е официјализирање на македонскиот јазик од страна на француските власти. Гледано во континуитет, македонските деца почнуваа да го учат македонскиот јазик во прво одделение и го имаа сè до осмо одделение. За жал, иако имаше ученици, не се отвори дополнителна настава по македонски јазик за средно образование. Во тоа време, во Париз, во рамките на Институтот за ориентални јазици, веќе постоеше катедра за студирање на македонскиот јазик, со професор-шеф на катедра и лектори по македонски, кои доагаа од Универзитетот во Скопје. Така, учениците кои завршуваа дополнителна настава на основно образование, со прекилот во средно, можеа да го изберат македонскиот јазик на матура и да продолжат да го студираат. Некои од моите ученици од Руен и од Париз, го направија токму тоа.

☀ Освен проширувањето на наставата со нови ученици, кои други активности ги имавте?

БОЖИНОВА: Во тоа време на француското радио, во терминот недела претпладне, имаше разни емисии за странците во Франција. Три-четири пати во емисиите за југословенските работници, вклучив и мои ученици, и мислам дека тоа беше прв пат во францускиот етер да се слушне македонскиот јазик. Потоа, за еден Велигденски распуст, јас и моите 25 ученици долетавме од Париз на подарен двонеделен престој во Скопје и во Калишта (хотелот "Бисер"). Во сеќавањата на моите ученици доживотно останала врежани спомените од средбите со нивните вршници, убавините на Охридското Езеро, црквите, манастирите, фреските, иконите.

☀ Во септември 1979 година Ве заменил новиот наставник дојден од Македонија. Колку вкупно ученици опфативте со дополнителната настава?

БОЖИНОВА: Навистина не ја знам точната бројка, но од Руен и од Париз, мислам дека имав околу 250-300 ученици. Всушност, фотографиите ја покажуваат и нивната бројност.

☀ Наоѓате ли сатисфакција за целиот труд вложен во нив?

БОЖИНОВА: Да, наоѓам и тоа многу голема сатисфакција. Знаете, децата за родителот се негови деца, но исто така, и за наставникот! Особено во една таква констелација како што е дополнителната настава. Како можеше а да не се чувствувам горда на нивниот успех. Зарем ќе можеше една моја ученичка, од она прво отворено одделение во Руен, денес да стане професор по македонски јазик на Институтот за ориентални јазици во Париз, да не беше дополнителната настава од 1973 година. Зарем ќе можеше друга моја ученичка Мирјана, крехко седумгодишно дете кое со часови патуваше за да дојде на наставата во Париз, денес да им биде врвен преведувач на високи европски политичари, професор на нашиот Универзитет, и денонвиве еве го брани својот докторат во Скопје. Голема сатисфакција почувствував при едно патување за Париз. Близу мене во авионот седеше млад човек кој држеше едногодишно девојче, а до него беше сопругата. Тој со неа зборуваше на француски, а со девојчето на убав македонски јазик. Откако се симнавме, дојде да ме поздрави. Тоа беше еден од моите ученици кој завршил медицина. И ми вели: "Се венчав со сопругата, инаку Французинка, во Охрид, откако таа ја прими нашата вера. Сега бевме во Струмица, каде што во црквата "Св. Вељуса" ја крстивме нашата ќерка. Со ќерката зборувам само македонски". Зарем тоа не е голема сатисфакција за целиот мој вложен труд. Тој, зборувајќи го македонскиот јазик, никогаш нема да го изгуби својот национален идентитет, и она што е важно, тој идентитет му го пренесува на своето потомство.

☀ Дали и како продолжија Вашите контакти со учениците и со родителите?

БОЖИНОВА: Моите контакти со нив се во континуитет од триесет години. Кога одам во Париз се гледам со повеќето од нив. Кога тие доаѓаат ме посетуваат во мојот дом. Голем број од нив се вратија во Македонија и тука живеат и работат. Така, еден родител има отворено фирма, моја ученичка има бутик во Куманово, други се вратија во Ресен и Кичево, трети во Прилеп, потоа во Битола. Во Скопје се вратени повеќе ученици. Работат на разни места, меѓу нив има и на факултети, во Амбасадата на Франција во Скопје, потоа во изда-

вачка куќа, како кореспонденти во некои фирми и слично. Некои мои ученици, како возрасни, дојдоа и си земаа брачни другари од Скопје, Битола, Велес. Други тука се омажија. Има еден број кои студираа на скопскиот Универзитет. А и за тие што останаа таму знам дека се вклучени во разни области: моја ученичка сега е адвокат во Париз, други завршија медицина и работат како доктори во париските болници, еден заврши хемија, друг е во хотелиерството, двајца се инженери по информатика, итн.

ОД ПРЕСТОЈОТ ВО ТАТКОВИНАТА, 1977 ГОДИНА

☀ За жал, македонските деца кои живеат во соседните балкански земји, не се опфатени со дополнителна настава на македонски јазик...

БОЖИНОВА: Бројот на Македонците во соседните земји е многу голем и, за жал, освен делумно во Албанија, тие немаат дополнителна настава. За оние во другите европски земји постојат повеќе можности. Прво, самите родители да организираат дополнителна настава и при тоа апсолутно и исклучително да ги користат истите учебници како и кај нас. Барем еден месец децата да престојуваат во некое летовалиште каде што ќе бидат заедно со децата од Македонија. Можноста која ја нуди електрониката да се искористи максимум и редовно да се следат печатените и електронските медиуми. Во комуникацијата со децата да се употребува исклучително нашиот јазик. Научно е докажано дека детето е способно во исто време да учи повеќе јазици. Така се создаваат билингвисти. Инаку, познато ми е дека дополнителна настава се одржува во Австралија и на американскиот континент. Таа треба да продолжи и при тоа да се користат сите можни престоји во татковината. Можам да речам дека јазикот и народот се во меѓусебна зависност: народ без јазик не е народ, и јазик без народ не е јазик. Да потсетам, јас му бев студент на проф. Блаже Конески и веројатно оттаму некаде и оваа мисла за народот и за јазикот.